

مجموعه گفتارهای علمی اخلاقی

حضرت آیت الله یثربی دامت برکاته

به سوی معرفت

تفسیر آیات ولایت و امامت

دستور کتاب

۹

رفتار اصحاب

۳۰ آبان ۱۳۸۶

۱۰ ذی القعدة ۱۴۲۸

تکثیر این جزوه

با رعایت محتوا، حفظ امانت در نقل و ذکر مأخذ مجاز است

« الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله الطاهرين ولعنة الله
على أعدائهم أجمعين » .

قال الله الحكيم في محكم كتابه :

﴿ وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ
اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾^(۱).

پیشگامان نخستین از مهاجرین و انصار، و کسانی که به نیکی از آنها پیروی کردند، خداوند از آنها خشنود گشت و آنها نیز از او خشنود شدند و باغهایی از بهشت برای آنان فراهم ساخته، که نهرها از زیر درختانش جاری است، جاودانه در آن خواهند ماند و این است پیروزی بزرگ.

چکیده سخن؛

در سلسله مباحث گذشته دلایل و آیات مورد استناد قائلین به عدالت صحابه را بیان نمودیم و اشکالاتی را بر نظریه آنان وارد کردیم.

۱-سوره توبه، آیه ۱۰۰.

برای یادآوری مطالب، آن اشکالات را به صورت خلاصه ذکر می‌کنیم.

۱ - اگر همه کسانی که محضر مبارک رسول الله ﷺ را درک کرده‌اند، عادل، صالح و در نتیجه رستگار باشند، باید گروهی از مسلمانان که در قرآن مجید از آنان به منافقین و بیماردلان تعبیر شده است نیز عادل و اهل بهشت باشند؛ در حالی که چنین نیست؛ زیرا خداوند متعال در قرآن مجید، به این دسته از اطرافیان پیامبر ﷺ وعده عقاب و عذاب داده است^(۱).

۲ - خداوند سبحان به صراحت در قرآن مجید بیان می‌فرماید که تنها مهاجرت و نصرت رسول الله ﷺ برای سعادت‌مندی و رستگاری کافی نمی‌باشد. خداوند متعال تنها از مهاجرین^(۲) و انصاری^(۳) راضی و خشنود است که با نیت خالص و «فی سبیل الله» در رکاب رسول الله ﷺ مهاجرت کرده‌اند و ایشان را یاری نموده‌اند.

۳ - صرف حضور در بیعت رضوان و بیعت مجدد با رسول الله ﷺ، خشنودی خداوند متعال را به همراه ندارد. تنها کسانی که تا پایان عمر بر بیعت خود وفادار ماندند و پیمان شکنی نکردند، شایستگی آن را دارند که پاداش بزرگ خداوند شامل حال آنان گردد.

﴿وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمِنْ أَجْرٍ عَظِيمٍ﴾^(۴).

۱-سوره مدثر، آیه ۳۱.

۲-سوره نحل، آیه ۴.

۳-سوره اعراف، آیه ۱۵۷.

۴-سوره فتح، آیه ۱۰.

و آن کس که نسبت به عهدی که با خدا بسته وفا کند به زودی پاداش عظیمی به او خواهد داد.

۴ - آیه بیعت رضوان^(۱)، - اگر هم بتواند عدالت صحابه را ثابت کند - تنها عدالت هزار و چهار صد نفری را که در بیعت حضور داشتند ثابت می نماید. این در حالی است که در حجّة الوداع بیش از صد هزار نفر همراه رسول الله ﷺ به حج مشرف شدند و شاهد واقعه غدیر خم بودند که مدعیان عدالت صحابه حضور آنها و شهادتشان را نادیده گرفتند. آیا این جمعیت عظیم که محضر رسول الله ﷺ را درک نموده اند عادل نبودند؟

از سوی دیگر می دانیم بسیاری از اشخاصی که در بیعت رضوان حضور داشتند و عهد کردند که دیگر رسول الله ﷺ را تنها نگذارند در غزوه حنین پیمان شکستند و گریختند؛ تا آنجا که تنها سه نفر از بنی هاشم - امیرالمؤمنین علیه السلام، عباس و ابو سفیان ابن الحرث - و یک نفر دیگر همراه رسول الله ﷺ باقی ماندند^(۲).

۵ - پذیرش عدالت صحابه با برخی از نصوص قرآن مجید در تعارض است؛ زیرا خداوند متعال می فرماید:

﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا فَجَزَاءُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا وَعُضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾^(۳).

۱- سوره فتح، آیه ۱۸.

۲- المصنّف، جلد ۸ صفحه ۵۵۲.

۳- سوره نسا، آیه ۹۳.

و هر کس، فرد با ایمانی را از روی عمد به قتل برساند، مجازات او دوزخ است، در حالی که جاودانه در آن می ماند و خداوند بر او غضب می کند و او را از رحمتش دور می سازد و عذاب عظیمی برای او آماده ساخته است.

به گواهی تاریخ در می یابیم که عبدالرحمن ابن عدیس، عثمان [علیه ما علیه] را به قتل رساند^(۱) و ابو الغادیه، عمّار را به شهادت رساند^(۲).

اگر قایل به ایمان مقتولین شویم، هر دو قاتل علی رغم اینکه در بیعت رضوان حضور داشتند از دایره عدالت خارج می گردند. و اگر بگوییم قاتلین عادلند و عملکرد آنها صحیح بوده است، باید مقتولین را غیر مؤمن بدانیم و اهل سنت باید یکی از این دو فرض را بپذیرند و پذیرش هر کدام از این دو فرض اشکال جدی به مبنای فکری آنها وارد می کند.

۶- حاضرین در بیعت رضوان به طور خاص و اصحاب رسول الله ﷺ

به طور عام چنین تلقی و دریافتی از وحی الهی نداشتند که صرف هم صحبتی با رسول الله ﷺ موجب مصونیت و امنیت آنان از عذاب خداوند است و علی رغم انجام هر کار نا شایستی سرانجام رستگار خواهند شد. پاسخ عاذب به مسیب^(۳) در این مورد گواه گویایی می باشد^(۴).

۱- فتح الباری، جلد ۲ صفحه ۱۵۹.

۲- اسد الغابه، جلد ۵ صفحه ۲۶۷.

۳- فتح الباری، جلد ۷ صفحه ۳۴۶.

۴- برای آگاهی بیشتر از اشکالات شش گانه فوق رجوع کنید به جزوه شماره ۳۲.

دو ویژگی مؤمنین راستین؛

خداوند متعال در سوره مبارکه فتح وعده پیروزی دین اسلام را می دهد و

می فرماید:

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾^(۱).

او کسی است که رسولش [صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ] را با هدایت و دین حق فرستاده تا

آن را بر همه ادیان پیروز کند، و کافی است که خداوند گواه این موضوع باشد.

در آیه بعدی خداوند ویژگیهای مؤمنین و پیروان راستین رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

را بیان می کند.

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾^(۲).

محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرستاده خداست، و کسانی که با او هستند در برابر کفار

سر سخت و شدید و در میان خود مهربانند، پیوسته آنها را در حال

۱- سوره فتح، آیه ۲۸.

۲- سوره فتح، آیه ۲۹.

رکوع و سجود می‌بینی در حالی که همواره فضل خدا و رضای او را می‌طلبند، نشانه آنها در صورتشان از اثر سجده نمایان است، این توصیف آنان در تورات و توصیف آنان در انجیل است، همانند زراعتی که جوانه‌های خود را خارج ساخته، سپس به تقویت آن پرداخته تا محکم شده و بر پای خود ایستاده است و به قدری نمو و رشد کرده که زارعان را به شگفتی وامی‌دارد، این برای آن است که کافران را به خشم آورد! ولی کسانی از آنها را که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، خداوند وعده آمرزش و اجر عظیمی داده است.

خداوند سبحان در این آیه پنج ویژگی برای اصحاب رسول الله ﷺ بیان می‌کند که از این میان دو ویژگی آن خط مشی سیاسی، اجتماعی مسلمانان را تبیین می‌کند. آن دو ویژگی مهم عبارتند از: ۱- در برابر کفار و مشرکین شدید و با صلابت اند و از آنان نمی‌هراسند. ۲- در میان خود اهل عطف و رحمت‌اند. سؤال مهمی که مطرح می‌شود این است که آیا تمام اصحاب رسول الله ﷺ دارای این دو ویژگی بودند؟ بر اساس این آیه کسانی که دارای این دو خصوصیت باشند از اصحاب واقعی پیامبر ﷺ می‌باشند.

بررسی دو ویژگی ذکر شده در مورد اصحاب؛

خداوند متعال در مورد برخی از اصحاب رسول الله ﷺ که فاقد

ویژگیهای فوق بودند می فرماید:

﴿وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَعْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَىٰ لَهُمْ﴾^(۱).

کسانی که ایمان آورده اند می گویند: چرا سوره ای نازل نمی شود که در آن فرمان جهاد باشد؟ اما هنگامی که سوره واضح و روشنی نازل می گردد که در آن سخنی از جنگ است، بیمار دلان را می بینی که همچون کسی که در آستانه مرگ قرار گرفته به تو نگاه می کنند، پس مرگ و نابودی بر آنان سزاوارتر است!

آیا به کسانی که به محض تأخیر در نزول وحی، زبان به اعتراض می گشودند و هنگام جهاد فرار می کردند و از ترس گویا در آستانه مرگ قرار گرفته اند، می توان نام صحابی نهاد؟! آیا این افراد، صفات همراهان راستین رسول الله ﷺ را دارند؟! در برابر این انسانهای سست ایمان و بزدل، کسانی بودند که به محض به صدا در آمدن بانگ جهاد حمله زفاف را رها می کردند و برای یاری رسول الله ﷺ به جبهه می شتافتند^(۲).

۱- سوره محمد [ﷺ]، آیه ۲۰.

۲- نمونه این گونه افراد «حنظله ابن ابی عامر الراهب» است او در حمله بود که صدای خروج سپاه را به سوی احد شنید و بدون اینکه غسل کند خود را به سپاه پیامبر ﷺ رساند. وی پس از نبردی شجاعانه به شهادت رسید و پیامبر ﷺ دیدند که ملائکه مشغول غسل او هستند، بعد از اینکه پیامبر ﷺ این خیر را به اصحاب خود دادند، حنظله در میان اصحاب به «غسیل الملائکه» معروف شد. [المصنف، جلد ۷ صفحه ۵۱۸]

در آیه دیگر خداوند سبحان در رابطه با آنان می‌فرماید:

﴿قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ
الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا * أَشْحَةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ
تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ
بِاللِّسِنَةِ حِدَادٍ أَشْحَةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ
ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾^(۱).

خداوند کسانی که مردم را از جنگ باز می‌داشتند و کسانی را که به برادران خود می‌گفتند: به سوی ما بیایید (و خود را از معرکه بیرون کشید)، به خوبی می‌شناسد و آنها (مردمی ضعیف‌اند و) جز اندکی پیکار نمی‌کنند * آنها در همه چیز نسبت به شما بخیلند و هنگامی که (لحظات) ترس (و بحرانی) پیش آید، می‌بینی آن چنان به تو نگاه می‌کنند، و چشمهایشان در حلقه می‌چرخد، که گویی می‌خواهند قالب تهی کنند! اما وقتی حالت خوف و ترس فرو نشست، زبانهای تند و خشن خود را با انبوهی از خشم و عصبانیت بر شما می‌گشایند (و سهم خود را از غنایم مطالبه می‌کنند)، در حالی که در مال حریص و بخیلند، آنها (هرگز) ایمان نیاورده‌اند، از این رو خداوند اعمالشان را حبط و نابود کرد و این کار بر خدا آسان است.

در این آیه هم مانند آیه قبل خداوند متعال برخی از صفات همراهان

۱-سوره احزاب، آیات ۱۹-۱۸.

دروغین رسول الله ﷺ را بر می‌شمارد؛ کسانی که مردم را از جنگ باز می‌دارند و همانند مرگ، از جنگ می‌ترسند. وحشت در هنگام جنگ و شجاعت در زمان صلح از خصوصیات بارز آنان است. بعد از اتمام جنگ با چهره‌ای حق به جانب و تند زبانی، غنیمت مطالبه می‌کنند و سهم خود را می‌خواهند.

آیا این افراد که در منطق قرآن به بیمار دلان معروف شده‌اند، جزء اصحاب مورد تمجید قرآن می‌باشند؟

جنگ خیبر، صحنه آزمون مؤمنان و منافقان؛

پیامبر ﷺ برای معرفی افراد ترسو و بیمار دل، در روز اول جنگ خیبر پرچم را به یکی از آنان می‌دهند و عده‌ای را همراه او برای مقابله با دشمن و فتح قلعه روانه می‌کنند. اما وی با سر افکندگی و شرمساری باز می‌گردد. روز بعد پیامبر ﷺ پرچم را به یکی دیگر از آنان می‌دهند. او نیز همانند دوست خود با دست خالی باز می‌گردد. سپس پیامبر ﷺ فرمودند:

« لا عطين الراية غداً رجلاً يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله كزار غير فرار »^(۱).

فردا پرچم را به کسی می‌سپارم که خدا و رسول او را دوست می‌دارد. و خدا و رسولش نیز او را دوست می‌دارند، می‌رزمند و نمی‌گریزد.

۱- کافی، جلد ۸ صفحه ۳۵۱- از منابع اهل تسنن بنگرید به صحیح بخاری، جلد ۴ صفحه ۲۰ و مسند احمد، جلد ۵ صفحه ۳۳۳.

سپاه در انتظار بود که ببیند فردا پرچم به چه کسی سپرده می‌شود. آری! پرچمدار اسلام، کسی جز وجود مبارک امیرالمؤمنین علیه السلام نبود. همین افرادی که در جنگ خیبر گریختند و ثابت کردند که شایستگی پرچمداری سپاه اسلام را ندارند کسانی بودند که در بیعت رضوان، پیمان بستند که دیگر به سپاهیان اسلام پشت نکنند و نگریزند. ننگ همین فرارها بود که افرادی چون عمر (علیه ما علیه)^(۱)، فرزندش (عبدالله بن عمر)^(۲) و سعد ابن ابی وقاص^(۳)، را بر آن داشت که همواره حسرت افتخارات پی در پی امیرالمؤمنین علیه السلام را بخورند و بارها این مطلب را به زبان آوردند که داشتن یکی از خصایص و اوصاف امیرالمؤمنین علیه السلام، چون پرچمداری در جنگ خیبر، برای ما بهتر و دوست داشتنی‌تر از داشتن تمام دارایی‌های روی زمین می‌باشد.

خشونت با نزدیکان؛

در میان صحابه، افرادی بودند که با اطرافیان خود بسیار تند خو بودند؛ یعنی می‌توان گفت که شرط اول را نداشتند و در برابر کفار، ترس سراپای وجود آنان را فرا می‌گرفت. در رابطه با شرط دوم - که عطف و مهربانی در میان مؤمنین می‌باشد - در آینده نکاتی را بیان خواهیم کرد. اما آنچه اکنون در صدد بیانش هستیم این است که در تاریخ نام برخی از

۱- مستدرک حاکم، جلد ۳ صفحه ۱۲۵ و مجمع الزوائد، جلد ۹ صفحه ۱۲۰.

۲- مسند احمد، جلد ۲ صفحه ۲۶.

۳- کفایة الطالب، صفحه ۱۵۱.

صحابه که بسیار تند خو و عصبانی بودند و حتی با خانواده خود رفتار تندی داشتند ضبط شده است. برخی از آنان چنان بودند که برخی از همسران رسول الله ﷺ از آنها هراس داشتند^(۱).

اکنون سؤال این است که آیا چنین افرادی که ذره‌ای رأفت و رحمت نسبت به مؤمنین ندارند را می‌توان جزء صحابه واقعی رسول الله ﷺ به شمار آورد؟

سیمای مؤمنین در قرآن؛

خداوند سبحان در آیه‌ای دیگر برخی از صفات مؤمنین واقعی - که خداوند

را دوست می‌دارند و آنها نیز خداوند را دوست می‌دارند - را بیان می‌کند.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾^(۲).

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هر کس از شما، از آیین خود باز گردد، به خدا زیانی نمی‌رساند خداوند جمعیتی را می‌آورد که آنها را دوست دارد و آنان نیز او را دوست دارند، در برابر مؤمنان متواضع و در برابر کافران سر سخت و نیرومندند، آنها در راه خدا جهاد می‌کنند و از سرزنش هیچ ملامتگری هراسی ندارند، این فضل خدا است که به

۱- تاریخ مدینه المنوره، جلد ۲ صفحه ۶۸۲ و حیاة الحیوان الکبری، جلد ۱ صفحه ۴۹.

۲- سوره مائده، آیه ۵۴.

هر کس بخواهد و شایسته ببیند می‌دهد و فضل خدا وسیع و خداوند داناست.

بر اساس آیه فوق برخی دیگر از صفات مؤمنین واقعی عبارت است از، فروتنی در برابر مؤمنین، شدت و حدت در برابر مشرکین، جهاد در راه خدا و بی‌اعتنایی به سرزنشهای دیگران.

نشانه‌های مؤمنین؛

در این جا مناسب است با توجه به آیات قرآن مجید صفات و ویژگی‌های برجسته مؤمنین واقعی را دسته بندی نماییم.

الف: ویژگی‌های مؤمنین در تورات^(۱)؛

قرآن کریم، برخی از صفات و ویژگیهای مؤمنین را از دیدگاه تورات بیان می‌کند که شامل صفات ذیل می‌شود؛ ۱ - در برابر کفار و ملحدین سرسخت و شدید هستند، ۲ - در برابر مؤمنین با رأفت و رحمت رفتار می‌کنند، ۳ - پیوسته در حال رکوع و سجوداند، ۴ - طالب فضل و رضای الهی هستند، ۵ - پیشانی آنان خیر از سجده‌های طولانی می‌دهد.

ب: ویژگی‌های مؤمنین در انجیل^(۲)؛

قرآن مجید برخی دیگر از صفات مؤمنین را از انجیل بیان می‌کند و می‌فرماید مؤمنین همانند نهالی هستند که تازه سر از خاک بیرون آورده‌اند اما

۱- سوره فتح، آیه ۲۹.

۲- سوره فتح، آیه ۲۹.

سریع رشد می‌کنند و نیرومند می‌شوند و روی پای خود می‌ایستند؛ به گونه‌ای که زارعان را به شگفتی وا می‌دارد.

در انتها خداوند متعال می‌فرماید این ویژگی‌ها در وجود مؤمنین به این دلیل است که کافران را به خشم آورد.

ج: ویژگی‌های مؤمنین در قرآن^(۱)؛

قرآن مجید ویژگی‌هایی را هم خودش مستقیماً به مؤمنین نسبت می‌دهد. تواضع و فروتنی در برابر مؤمنین، با شدت و صلابت بودن در برابر کفار، جهاد در راه خدا و بی‌توجهی به سرزنش ملامتگران و بد خواهان از جمله ویژگی‌هایی است که قرآن مجید برای مؤمنین راستین می‌شمارد.

دلیل علی‌مالک ابن انس؛

مالک ابن انس یکی از فقها برجسته اهل سنت در ذیل آیه ۲۹ سوره فتح، آنجا که خداوند متعال می‌فرماید:

﴿لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ﴾.

این برای آن است که کافران را به خشم آورد.

می‌گوید:

«بلغني أنَّ النصارى كانوا إذا رأوا الصحابة الذين فتحوا شام يقولون والله

لهؤلاء خير من الحواريين فيما بلغنا وصدقوا في ذلك؛

۱- سوره مائده، آیه ۵۴.

این گونه آگاه شدم، هنگامی که مسیحیان، صحابه فاتحین شام را می دیدند می گفتند: به خدا سوگند این گروه بهتر از حواریون می باشند. همان گونه که خیر آنان به ما رسیده است. این گفته آنان راست می باشد.

ومن هذه الآیة انتزع الإمام المالك في رواية عنه بتكفير الروافض، الذين يبغضون الصحابة. لأنهم يبغضونهم ومن غاظ الصحابة فهو كافر، لهذه الآیة وواقفه طائفة من العلماء»^(۱).

از این آیه مالک، حکم به کفر رافضی ها (شیعه) که بر صحابه خشمگین می شدند داده است؛ زیرا هر کس بر آنان خشم کند بر اساس دلالت آیه کافر است، و گروهی از فقهاء نیز رأی مالک را در این زمینه پذیرفته اند.

استدلال فقیه درجه اول اهل سنت موجب شگفتی است. اگر روش استدلال آنان در همه ابواب فقهی به این فصاحت باشد، وای بر فقهای آنان که با این نحوه استنباط، فقه خود را به ابتذال کشانده اند؛ زیرا در راه استنباط از ساده ترین مسائل غفلت نموده اند.

نقد فتوای مالک از نظر تاریخی؛

با اندکی تأمل در نکاتی که تا به حال بیان نمودیم ضعف استدلال مالک روشن می گردد.

۱- تفسیر ابن کثیر، جلد ۴ صفحه ۲۱۹.

خداوند متعال می‌فرماید ویژگی‌های مؤمنین موجب خشم کافران می‌گردد. آیا صحابهٔ مورد نظر مالک و پیروان وی به صفات و ویژگی‌های مؤمنین آراسته بودند؟ یعنی آیا در برابر کافران سر سخت و در میان خود مهربان بودند؟ با رجوع به صفحات تاریخ روشن می‌شود که بین برخی صحابه رحمت و رأفتی وجود نداشت. آنان با کمترین بهانه به جنگ با یکدیگر می‌پرداختند و دستهایشان را به خون یکدیگر آلوده می‌کردند و از این بابت به هیچ وجه ناراحت و نگران نبودند.

به فرض هم اگر استدلال مالک را بپذیریم و صرف عصبانیت و غضب بر صحابه را موجب کفر و خروج از ایمان بدانیم. در تاریخ آمده است عمر (علیه ما علیه) هنگامی که ابو هریره از بحرین با ثروت فراوان بازگشت بر او غضب نمود و او را به گونه‌ای مورد ضرب و شتم قرار داد که خون از بدن ابو هریره جاری گشت^(۱).

مگر نه آن است که عمر (علیه ما علیه) و ابو هریره هر دو از صحابه می‌باشند؟
منتظر پاسخ مالک و پیروان وی هستیم. آیا حکم به کفر خلیفهٔ دوم می‌دهند یا خیر!؟

۱- شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، جلد ۱۲ صفحه ۴۲، الاصابه، جلد ۱ صفحه ۷۵، طبقات الکبری، جلد ۴ صفحه ۳۳۵.

نقدی ادبی بر مالک؛

در برابر استدلال مالک ابن انس و پیروان وی، می‌گوییم آیه ۲۹ سوره فتح بر خلاف ادّعی آنان دلالت می‌کند.

خداوند متعال پس از بیان صفات مؤمنین در انتهای آیه فرمود:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾^(۱).

کسانی از آنها را که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، خداوند وعده آمرزش و اجر عظیمی داده است.

کسی که اندک آشنایی با ادبیات عرب داشته باشد می‌داند که حرف جرّ (من) در این آیه به معنای ابتدای غایت و بیانیه نمی‌باشد، و فقط به معنای تبعیضیه می‌باشد^(۲). معنا این می‌شود که خداوند سبحان به برخی (نه همه) از صحابه که ایمان آوردند و عمل صالح انجام دادند اجر و پاداش بزرگ می‌دهد. از این آیه در می‌یابیم که همه صحابه کارهای نیک و شایسته انجام نمی‌دادند و بر ایمان و پیمان خود وفادار نماندند.

دشمنی در میان صحابه؛

رحمت و رأفت در میان مؤمنین یکی دیگر از صفات همراهان راستین

۱- سوره فتح، آیه ۲۹.

۲- البهجة المرضية، جلد ۱ صفحه ۲۴۶.

بعض و بین وابتدا فی الأمکنة بمن وقد تأتي لبدء الأزمنة

رسول الله ﷺ می‌باشد. آیا تمام صحابه با هم مهربان و رؤف بودند؟ و آیا در میان آنان جنگ و جدالهای خونین روی نداد؟ آیا دست صحابه به خون یکدیگر آلوده نگردید؟ با رجوع به تاریخ روشن می‌شود که برخی از صحابه نسبت به یکدیگر رحمت و رأفتی نداشتند. در این رابطه به چند مورد اشاره می‌نماییم.

خالد ابن ولید، مالک ابن نویره را به بهانه‌ای واهی به قتل رساند و سر وی را از بدن جدا کرد و از آن به عنوان هیزم استفاده کرد و همان شب با همسر وی همبستر شد^(۱).

ابو الغادیه، عمّار را به شهادت رساند، در حالی که هر دو صحابی می‌باشند. در ضمن حتماً یکی از این دو بحق و اهل بهشت می‌باشند و در این صورت عدالت همه صحابه زیر سؤال می‌رود.

طلحه و زبیر و جماعتی دیگر از صحابه در برابر امیرالمؤمنین علیه السلام صف‌آرایی کردند و جنگ جمل را به راه انداختند، آیا این دو گروه جزء صحابه نبودند؟ قطعاً یکی از این دو گروه بر باطل بودند و به جهنم می‌روند.

در جنگ صفین معاویه (علیه اللعنة) در مقابل امیرالمؤمنین علیه السلام صف‌آرایی کرد و به جنگ پرداخت، در حالی که هر دو از صحابه بودند و حتماً یکی از این دو گروه بر صراط حق می‌باشد.

یادی از حضرت اِمام علی ابن موسی الرضا علیه السلام؛

شب میلاد مسعود و میمون حضرت ثامن الحجج علیه السلام می‌باشد. سالروز

۱- البدایة والنهایة، جلد ۶ صفحه ۳۵۴.

ولادت ایشان را به حضرت بقیه الله الأعظم (عجل الله فرجه الشریف) تبریک عرض می‌کنیم.

فکر اندیشمندان، زبان سخنوران و قلم نویسندگان از درک مقام و بیان عظمت این گوهرهای چهارده گانه عاجز و ناتوان است. آنان، امام یک منطقه و یا یک شهر نیستند. آنان امام علیه السلام تمام عالم هستی، هستند. اگر کسی بتواند همه بشریت و همه عالم خلقت را بشناسد، شاید بتواند تا حدودی به شناخت امام علیه السلام دست یابد.

حضرت امام رضا علیه السلام در این زمینه می‌فرمایند:

هیهات هیهات! ضلّت العقول و تاهت الحلوم و حارت الألباب و خستت العیون و تصاغرت العظماء و تحیرت الحكماء و تقاصرت الحلماء و حصرت الخطباء و جهلت الألباء و كلت الشعراء و عجزت الأدباء و عیبت البلغاء عن وصف شأن من شأنه أو فضیلة من فضائله و أقرت بالعجز و التقصیر»^(۱).

هیاهات هیاهات! خردها دربارهاش گمراهند و خاطرها ناپیدا، عقلها سرگردان و چشمها بی دید، بزرگان در این جا کوچکند و حکیمان در حیرت و برد باران بی شکیب و هوشمندان گیج و نادان و شعرا لال و گنگ و ادباء درمانده و سخندانان بی زبان می‌شوند و شرح یک مقامش نتوانند و وصف یکی از فضایلش ندانند همه به عجز و کوتاهی خود معترف‌اند.

۱- کافی، جلد ۱ صفحه ۲۰۱.

امام علیؑ، سراج الله و باب الله؛

یکی از القاب امام علیؑ ابن موسی الرضا علیهما السلام سراج الله^(۱) می باشد. جا دارد اندکی در معنای این لقب تأمل کنیم. سراج در لغت به معنای چراغ می باشد. واژه سراج در قرآن مجید نیز ذکر شده است،

﴿تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا﴾^(۲).

جاودان و پر برکت است آن خدایی که در آسمان منزلگاههایی برای ستارگان قرار داد، و در میان آن، چراغ روشن و ماه تابانی آفرید.

و در آیه‌ای دیگر می فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا * وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا﴾^(۳).

ای پیامبر [صلی الله علیه و آله و سلم] ما تو را گواه فرستادیم و بشارت دهنده و انذار کننده * و تو را دعوت کننده به سوی خدا به فرمان او قرار دادیم، و چراغی روشن بخش.

به فرموده خداوند پیامبر اسلام ﷺ با ویژگیهایی آفریده شده است که از جمله آنها، صفت «سراج منیر» است. برای اینکه بهتر با این ویژگی آشنا شویم،

۱- بحار الانوار، جلد ۴۹ صفحه ۱۰.

۲- سوره فرقان، آیه ۶۱.

۳- سوره احزاب، آیات ۴۶-۴۵.

باید به نقش خورشید در منظومه شمسی توجه کنیم که دو کارکرد مهم دارد؛ ۱ - حرارت ۲ - نور افشانی .

اگر خورشید عالم تاب از حرارت دهی باز ایستد، تمام عالم منجمد می‌شود و به عبارتی تمام هستی از بین می‌رود و نابود می‌شود .
تأثیر نور افشانی خورشید در روز هم که واضح می‌باشد، حتی در شب هم خورشید همچنان به نور افشانی خود ادامه می‌دهد؛ زیرا نور و ماه و ستارگان از خورشید می‌باشد .

لقب امام رضا علیه السلام، به اسم ذات ذوالجلال ربوبی که مستجمع تمام صفات جمالیّه و جلالیّه می‌باشد اضافه شده است . بنابر این اضافه سراج تمام امتیازات و ویژگیهای مضاف الیه (الله) را کسب می‌کند . بنابر این امام رضا علیه السلام خورشید خداوند برای همه عالم است نه چراغ یک خانه و یا خورشید یک منطقه . امام علیه السلام به همه هستی نور و حرارت می‌دهند .

در دعای ندبه می‌خوانیم :

«أین باب الله الّذی منه یؤتی»^(۱) .

کجا است درب خداوند که از آن وارد می‌شوند .

هر کس که می‌خواهد درب خانه خداوند سبحان را به صدا در آورد - بشر باشد یا فرشته یا هر موجود مقرب دیگری - فقط باید از طریق ائمه علیهم السلام وارد شود، و تمام راههای دیگر بی‌راهه است .

۱- بحار الانوار، جلد ۹۹ صفحه ۱۰۷ .

امام علیؑ گنجینه دانش؛

در روایتی امام موسی کاظم علیهما السلام می فرمایند:

« ولقد رأيت رسول الله ﷺ في المنام وأمير المؤمنين علياً معه ومعه

خاتم وسيف وعصا وكتاب وعمامة . فقلت له : ما هذا ؟

رسول الله ﷺ را در عالم رؤيا به همراه اميرالمؤمنين علياً دیدم و

همراهشان انگشتر، شمشیر، عصا، کتاب و عمامه بود، پرسیدم اینها

چیست اند ؟

فقال ﷺ : أمّا العمامة ، سلطان الله تعالى عزّ وجلّ ، وأمّا السيف ، فعزّة

الله عزّ وجلّ ، وأمّا الكتاب فنور الله عزّ وجلّ ، وأمّا العصا فقدرة الله

عزّ وجلّ ، وأمّا الخاتم فجامع هذه الأمور ؛

در پاسخ فرمودند: اما عمامه نشانه سلطنت الهی و شمشیر علامت

عزت خداوند، کتاب نور خداوند و عصا قدرت الهی و انگشتر جامع

همه نشانه‌ها است .

... فقال ﷺ : عليّ ابنك الذي ينظر بنور الله ، ويسمع بتفهيمه وينطق

بحكمته ، يصيب ولا يخطيء ، يعلم ولا يجهل قد ملئى حكماً وعلماً^(۱) .

سپس فرمودند: فرزندت علی [امام رضا علیهما السلام] به نور خدا می نگردد و با

فهم خدا می شنود و به حکمت او سخن می گوید، صحیح و درست

عمل می کند و اشتباه نمی کند، می داند و آگاه است و چیزی بر او پوشیده نیست و سرشار از حکمت و دانش است.

این اوصاف دلالت صریح بر عصمت امام رضا علیه السلام می نماید.

در روایتی امیرالمؤمنین علیه السلام می فرماید:

«منهومان لا یشبعان، طالب علم و طالب دنیا»^(۱).

دو گرسنه (جوینده حریص) هستند که هرگز سیر نمی شوند؛ جوینده علم و جوینده دنیا.

اما پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در مورد امام رضا علیه السلام می فرماید: «ایشان سرشار و

لبریز از علم و حکمت هستند». به همین دلیل است که لقب عالم آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم^(۲) را به آن امام علیه السلام داده اند.

مناظره های علمی امام رضا علیه السلام در کتب تاریخی و روایی ثبت شده است. سخنان امام علیه السلام در این گفتگوهای علمی، سرشار از نکات ظریف و دقیقی می باشد که پرداختن به آن از حوصله بحث خارج است. برای نمونه به شکل گیری و چگونگی یکی از آن مناظره ها اشاره می نمایم.

مأمون (علیه اللعنة) برای اینکه امام علیه السلام را در برابر دیگران شرمنده نمایند از علمای تمام ادیان و علما کلام دعوت نمود تا در جلسه ای با حضور امام رضا علیه السلام شرکت نمایند و پرسشهای خود را بپرسند.

هنگامی که خبر این جلسه به امام علیه السلام رسید نوفلی که همراه امام علیه السلام بود

۱- نهج البلاغه، کلمات قصار حدیث ۴۵۷.

۲- کشف الغمة، جلد ۳ صفحه ۱۱۱.

اندکی ترسید. امام رضا علیه السلام به وی فرمودند:

«افتخاف أن یقطعوا علیّ حجّتی؟».

آیا می ترسی که در برابر پرسشهای آنان پاسخ و برهانی نداشته باشم؟
در این جلسه جاثلیق رئیس اسقفها، رأس الجالوت عالم یهودی، بزرگ
موبدان، عالم زرتشتی، نسطاس رومی، عمران صائبی و گروهی دیگر از متکلمین
فرق مختلف حضور به هم رسانند.

جلسه آغاز شد و همه پرسشهای خود را پرسیدند و پاسخ کافی و وافی
دریافت کردند. در این میان عمران صائبی بسیار ادّعا داشت و با غرور به جلسه
آمده بود و مطمئن بود که کسی نمی تواند پاسخ گوی پرسشهایش باشد. اما امام
رضا علیه السلام با برهانی قاطع و دلایلی محکم به پرسشهای وی پاسخ دادند، و او در
همان جلسه بر وحدانیت خداوند سبحان و رسالت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم شهادت داد و
در برابر قبله سجده کرد^(۱).

اما در مورد شهادت آن حضرت علیه السلام، خداوند متعال در حدیث لوح در مورد
قاتل ایشان می فرماید:

«یقتله عفريت من الجن»^(۲).

عفريتی از جن او را به شهادت می رساند.

یعنی مأمون (علیه اللعنة) علم، قدرت و شیطنت را با هم دارد.

«والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته»

۱- این مناظره در بیست صفحه نگاشته شده، برای آگاهی بیشتر رجوع کنید به عیون اخبار
الرضا علیه السلام، جلد ۲ صفحات ۱۵۸-۱۳۹.
۲- کافی، جلد ۱ صفحه ۵۲۸.

خود آزمایی؛

- ① دو نشانه مؤمنین واقعی چیست؟
- ② عملکرد منافقین در هنگام جنگ و در رویارویی با دشمن چگونه بود؟
- ③ پیامبر ﷺ دربارهٔ پرچمدار جنگ خیبر چه فرمودند و پرچم را به کسی سپردند؟
- ④ عمر (علیه ما علیه) در رابطه با اوصاف امیرالمؤمنین علیه السلام چه آرزویی داشت؟
- ⑤ سیمای مؤمنین در قرآن مجید چگونه ترسیم شده است؟
- ⑥ نظر مالک ابن انس را از نظر تاریخی و ادبی نقد کنید.
- ⑦ آیا صحابه در میان خود با رأفت رفتار می‌کردند؟ (نمونه‌هایی را از تاریخ ذکر کنید)
- ⑧ امام رضا علیه السلام در رابطه با جایگاه ائمه علیهم السلام چه می‌فرمایند؟
- ⑨ معنا و مفهوم سراج الله را توضیح دهید.
- ⑩ سراج الله و عالم آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم لقب کدام یک از ائمه علیهم السلام می‌باشد.
- ⑪ پاسخ امام رضا علیه السلام به وحشت نوفلی از حضور ایشان در مجلس مناظره چه بود؟
- ⑫ بنابر حدیث لوح قاتل امام رضا علیه السلام چه ویژگی دارد؟

به سوی معرفت ۳۳

۲۷

رحمت و رأفت در میان مؤمنین یکی
دیگر از صفات همراهان راستین رسول
الله ﷺ می باشد. آیا تمام صحابه با هم
مهربان و رؤف بودند؟ و آیا در میان آنان
جنگ و جدالهای خونین روی نداد؟ آیا
دست صحابه به خون یکدیگر آلوده
نگردید؟ با رجوع به تاریخ روشن می شود
که ...

(صفحه ۱۸ از همین جزوه)

www.yasrebi.ir

پست الکترونیک: info@yasrebi.ir

محل برگزاری جلسات:

کاشان: حسینیه مرحوم آیت الله یثربی رحمته

تلفن: ۴۴۴۴۳۴۳ - ۴۴۴۵۲۷۷ - ۴۴۴۹۹۳۳ نمابر: ۴۴۴۹۹۳۳